

3

Skriftspråkstimulerande leik

Då 6-åringane byrja på skulen, heitte det at dei skulle ha med seg leiken frå barnehagen og at denne leiken skulle nyttast i lærings situasjonar. Det er mitt inntrykk at tradisjonelle skuleorienterte aktivitetar som bokstavforming får meir og meir fokus på 1. trinnet. Det må også til, men det er synd dersom det å læra seg lese- og skrivekunsten blir redusert til sporing og staving. Eg trur at me ikkje har sett alle moglegheitene til skriftspråkstimulering som ligg i leiken, spesielt i rolleleiken. Ofte har det vore slik at den frie rolleleiken står åleine og ikkje blir knytt til skulevardagen elles. Også Hagtvet (Hagtvet i Klette mfl. 2001) peikar på at leiken i liten grad vert brukt som pedagogisk verkemiddel. Eg meiner at me i mykje større grad kan utnytte rolleleiken i tileigninga av lese- og skrivekompetanse nettopp fordi leiken opnar opp for barnet sitt eige initiativ og trong til utforsking og eksperimentering. *Men korleis kan skulen nytta denne leikekompetansen i språkopplæringa?* Eg vil i det følgjande prøva å skissera nokre

språkstimulerande leikesituasjonar som legg til rette for skriftspråkleg undring og oppdagingar, og som kan vera med på å viska ut skiljet mellom leik og læring.

Leikemiljøet

Leikemiljøet bør vera innreia slik at det appellerer til å ta skrifta i bruk. Det vil seia at elevane har rik tilgang på skrivereiskapar av ulik kvalitet, frå blyantar til tjukke tusjar, og at dei har tilgang til papir, papp og konvoluttar av ulikt slag (konvoluttane må gjerne vera brukte). Undersøkingar syner at barn tek skriftspråket i bruk i leiken dersom dei har god tilgang til skrivesaker (Høigård 1999, s. 275). Skriveutstyret bør dessutan vera plassert slik at det reint estetisk innbyr til leik, og slik at det minner om ein autentisk skrivesituasjon.

Idol-leiken

Det var dette lærarane på 1. trinnet skjøna då Idol-leiken byrja ein skuledag i februar. Heilt

spontant oppstod Idolkonkurransen-leiken i klasserommet. Ein av elevane hadde hatt klassebamsen med seg heim. Det resulterte i at bamsen kom tilbake på skulen med eit Idol-skilt hengjande rundt halsen. Det var tydeleg at elevane hadde sett Idol på TV, og at det gav inspirasjon til eigen spontan leik i klasserommet. 10 ungar kasta seg ut i leiken, nokre var Idol-deltakarar medan andre var dommarar. Også klassebamsen fekk vera med, som dommar sjølv sagt. Elevane hadde tilgang på papir og skrivesaker, det hadde lærarane sørgja for. Leiken regisserte elevane sjølve, opphavet hadde dei jo sett på TV. Alle deltakarane fekk difor startkort og startnummer med Idol-logoen skrive på brystet. Klassebamsen sitt skilt fungerte som mal. Dommarane noterte ned namnet til eleven, song og alder. Etter kvar songar var det tid for både munnlege og skriftlege kommentarar, alt på rette Idol-vis.

I Idol-leiken fekk skrivinga eit leikande preg. Nokre "dommarar" skreiv fonologisk, medan andre berre skreiv teikn som skulle representera bokstavar (kanskje også fordi dette gjekk raskare?). Ein elev skulle syngja "Ein familie på fem", og dommaren skreiv ned bokstavar som skulle representera skrift og talet 5. Gjennom leiken fekk elevane høve til å ta skrifta i bruk på ulike måtar og i si eiga takt.

Sjukehusleiken

William sit i kø på legekantoret, som med Martin si skrift har blitt til "lekekantor". Han har vondt i hovudet og treng medisin. Legen må difor skriva ut resept. På resepten står det:

"Hodetablet WILLIAM Han vont I Hode". På apoteket sit Embla og Eivind. Dei lagar til medisin i små medisinbeger. Utanpå klistrar dei små namnelappar med namnet på medisinen. "kolamedisin" står det på ein av lappane. I eit anna hjørne av klasserommet sit Vilde. Ho har laga til skilt: "inskriving". Også her sit det pasientar i kø for å bli skrivne inn på sjukehuset. Vilde skriv namna til pasientane på ei papirremse som ho festar rundt armen deira. Marius er ein ivrig operasjonslege. Han opererer og er stadig klar til å ta imot nye pasientar. Sjukehusdirektøren (lærer i rolle) kjem til operasjonsstua og peikar på at dei manglar skilt. Direktøren poengterer at skilt er viktig fordi ingen andre enn dei som er med på operasjonen har lov til å koma inn her. Operasjonslegane Marius og Kjell Aksel skriv då "AdgafårbutÅpersjon". I eit anna hjørne er det sjuke pasientar på "Avd. Hjertesyk". Pasientane blir passa på, undersøkte og får medisinen sin. Då sjukehusdirektøren kjem på besøk, vil ho at dei skal skriva journalar til kvar pasient. Vilde skriv då "ELISABETH 7 ÅR Brukefoten".

Denne typen leik kallar Stig Brostrøm for rammeleik (Brostrøm 1995). Rammeleiken er meir regissert enn den vanlege frie leiken nettopp ved at det blir gitt nokre rammer for leikinga, t.d. på flyplassen eller slik som her på sjukehuset. Brostrøm meiner at rammeleiken skal springa ut frå elevane sitt engasjement, det er dei som skal planleggja leiken. I sjukehusleiken var initiativet læraren sitt, men med elevane som viktige inspirasjonskjelder. I rammeleiken får elevane så tildelt ulike roller

og oppgåver. Det er viktig å merka seg at elevane berre kan delta i rammeleiken dersom dei kan førestilla seg rolla og handlingane dei har fått tildelt. Likevel trur eg det er mogleg å leggja tilhøva til rette slik at skriftspråket inngår som ein naturleg del av leiken utan at det spontane i leiken vert øydelagt.

Tilpassa opplæring

Både i Idol-leiken og sjukehusleiken blei det lagt til rette for at elevane kunne ta skrifta i bruk på det stadiet dei var i i skriveutviklinga. Nokre elevar skreiv enkle bokstavar, tal og teikn som skulle representera ord, altså ei form for leikeskrift. Truleg vil desse elevane ta fleire og fleire bokstavar i bruk i skrivinga si etter kvart som dei blir meir kjende med bokstavane. Andre elevar ville skriva rett med ein gong. t.d. *resept*. Læraren måtte då vera den kompetente andre som synta eleven dei orda han hadde bruk for. Slik kopiering er nødvendig fordi eleven kan utforska dei tekniske sidene ved skrivinga. Men denne kopieringa kan òg gi mot og engasjement til å forma ord sjølv. Ved å skriva sjølv får eleven høve til å analysa si eiga skrift i lydar og bokstavar. Dette var svært tydeleg i sjukehusleiken. Då Marius og Kjell Aksel skulle laga skilt til operasjonsstua, analyserte gutane orda dei hadde bruk for i lydar, som igjen vart nedteikna bokstavar. I denne prosessen var gutane pådrivarar for kvarandre, eller støttande stillas om du vil. Også læraren fekk ei slik pådrivarrolle i sjukehusleiken.

Læraren som pådrivar

Ja, for læraren kan gjera langt meir enn å skaffa det nødvendige skriveutstyret og leggja tilhøva til rette for leik. Eg trur også at læraren medvite kan byggja opp leikesituasjonar kor skriving er ein naturleg og nødvendig del av leiken. Ved å iscenesetja ulike leikekontekstar, t.d. avisredaksjonen og på flyplassen (sjå skissa), kan læraren gå inn i rolla som redaktøren eller flyplassjefen og slik vera pådrivar for ulike skriveaktivitetar. Det er ikkje nødvendig at læraren er i rolle heile tida. Det er meir snakk om at ein er pådrivar og at ein ved enkle rekvisittar (t.d. ei jakke) kan gå inn og ut av rolla når det høver. Slik kan ein utvikla leiken: *”No har sjukehusdirektøren bestemt at han vil gå på besøk til alle pasientane. Og sjukehusdirektøren vil gjerne sjå journalane til pasientane.”*

I sjukehusleiken er læraren pådrivar gjennom bevisstgjerande og læringsfremjande dialogar.

Dialogane kunne gi rom for språkleg undring på mange nivå slik som her: *No har du skrive A-v-d. Då kan du setja punktum. Kvifor det? For å sleppa å skriva så lange ord brukar me ofte forkortingar. Avd. er forkorting for avdeling.* Det er også naturleg at ein hjelper til med å skriva ord som elevane har bruk for, at ein hjelper elevane med å analysa ord. Med læraren og elevar i rolle kan skrivinga vera leik samstundes som det er tilpassa utforsking av bokstavar. Men slik iscenesett skriftspråkstimulerande leik vil òg gje kunnskapar om kva me nyttar skrifta til (resept), og ikkje minst kan slike leikesituasjonar gje kunnskapar om korleis me brukar skrifta for å oppnå det me ynskjer: Adgafårbut.

Skriving og lesing

Både i sjukehusleiken og i Idol-leiken er skrifta ein naturleg del av leiken. Skrifta har ein nødvendig funksjon. Forsking syner at når skrifta har ein funksjon, ei mening i leiken så aukar lese- og skrivekompetansen deira (Christie i Brostrøm 2002). Mange peikar dessutan på skriving som ein naturleg veg inn i lesinga (Chomsky i Austad 1991). Det har dessutan blitt hevda at skriving er ein enklare prosess enn lesing. Når eleven skriv, kan han m.a. gjera seg ferdig med ein lyd/bokstav-kombinasjon om gongen, han slepp å halda mange lydar i korttidsminnet samstundes (Austad 1991, s. 41). Skriftspråkstimulerande leik kan såleis stimulera sjølve leseprosessen. Fem- til sjuårsalderen er dessutan ein god alder for arbeid med skriftspråkstimulerande leik fordi elevane har føresetnader for å skriva seg inn i lesinga, nettopp fordi dei då kan forma bokstavar og for at dei då er motiverte for å knekkja den alfabetiske koden (Hagtvet 2002, s. 374). Skriftspråkstimulerande leik kan altså læra elevane noko om funksjonen skrifta har og gjera koplinga mellom lyd og bokstavar tydelegare.

Gjennom skriftspråkstimulerande leik slik eg har skissert ovanfor, trur eg at elevane kan få ei naturleg interesse for lesing og skriving nettopp gjennom leik, men med ein tydeleg vaksen pådrivar. Det siste trur eg ikkje har vore tydeleg nok presisert dei siste åra. Leik har vore jamgodt med barn sin frie leik utan at vaksne blandar seg inn. Å nytta skriftspråkstimulerande leik på den måten som det her er skissert, gir rom for både leik og tilpassa skriveundervisning.

vv..oo...nn..

Du má ha
eín T

Lærar i rolle som
sjukehusdirektør

SJUKEHUSLEIK

Yrke/elev:

- Lege
- Sjukepleiar
- Pasient
- Apotekar

Elevaktivitetar:

- Ta røntgen
- Ta blodprøve
- Dela ut medisinar
- Legesjekk
- Dela ut mat
- Laga medisinar (apotek)
- Pasientar/lege/sjukepleiar

Skriveaktivitetar:

- Skriva namn på pasientane
- Teikna røntgenbilete
- Laga og fylla ut blodprøveskjema
- Laga reseptar
- Skriva namn på medisinar
- Skriva sjukejournal
- Meny

Lærar i rolle som
flyplassjef

FLYPLASSLEIK

Yrke/elev:

- Flygar/flyvert
- Politi
- Reiseleiar
- Bankfunksjonær
- Caféeigar
- Flyteknikar

Elevaktivitetar:

- Teknisk sjekk av flyet
- Selja billettar
- Sjekka inn bagasje
- Kontrollera pass
- Styra flyet

Skriveaktivitetar:

- Laga billettar
- Laga reklameplakatlar
- Laga pass
- Laga merke til bagasjen
- Laga og fylla ut skjema til teknisk flysjekk
- Laga pengar
- Senda kort?

Lærar i rolle som
redaktør

AVIS- REDAKSJONEN

Yrke/elev:

- Journalist
- Redaktør
- Resepsjonsvakt

Elevaktivitetar:

- Laga avis. Gjerne klippa og lima frå ulike blad og aviser.
- Ta telefonen

Skriveaktivitetar:

- Skriva nyheiter
- Teikna nyheiter
- Skriva annonser, kjøp og sal
- Skriva beskjedar